

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНИХ КАЗОК УКРАЇНСЬКОГО ЗАКАРПАТТЯ

Українське Закарпаття – це один із регіонів нашої країни, де перетнулися традиції, мови, культури різних народів: “Закарпаття є постійним, латентним зіткненням. І не тільки для цікавського подорожнього, який за кожним поворотом дороги стикається з чимось новим і відмінним, але й для місцевого мешканця. Він постійно перебуває у різноманітті. Ландшафтному, культурному, ментальному, мовному, релігійному” [1, 3]. У всіх офіційних назвах краю знаходимо підтвердження того, що цей край – саме українські Карпати: “Карпатська Русь”, “Угорська Русь”, “Підкарпатська Русь”, “Карпатська Україна”, “Закарпатська Україна”.

Збирання і вивчення фольклорної спадщини Закарпаття має давні й багаті традиції. Це стосується і такого популярного жанру народної прози, яким є казка. Казкова традиція Закарпатської України відображена у записах, здійснених у ХІХ–ХХ ст. Петро Лінтур стверджував: “Етнографічне сусідство закарпатських українців з словаками, угорцями і румунами впливало на казковий епос, у якому відчутні не лише словацькі, угорські та румунські мотиви, але й південнослов'янські. Та основний репертуар казкарів Закарпаття – органічна частка загальноукраїнського казкового епосу” [3, 510].

Закарпатський фольклор вперше розпочав вивчати Яків Федорович Головацький (1814–1888), який здійснив декілька мандрівок на Закарпаття і поставив собі за мету дослідити життя та культуру в безпосередньому спілкуванні з народом. Він зібрав багато краєзнавчо-етнографічного матеріалу, поставивши вивчення місцевого фольклору на практичний рівень. Дослідження Головацького знайшли своє відображення у його чотиритомному виданні “Народные песни Галицкой и Угорской Руси” (1878).

Значний інтерес до вивчення закарпатських казок виникає у 60–70 роках ХІХ століття. Цю роботу розпочав юрист, перекладач, фольклорист Михайло Фінцицький (1842–1916). У 1912 році планувалося видати рукопис зібраних Фінцицьким народних казок, та завадила цьому Перша світова війна. Лише у 1970-му були видані угорською мовою записані ним закарпатські казки, а 1974 року Юрій Шкробинець переклав їх на українську та видав окремою книгою “Таємниця скляної гори. Закарпатські народні казки, зібрані М. Фінцицьким”.

У 1861 році окремою збіркою вийшли у Львові “Ігнатій з Никлович. Казки”. Цікавим закарпатським виданням були “Місяцеслови” (1864–1926) – календарі з літературними додатками, у яких публікували й народні казки. Декілька казок, записаних на Закарпатті у 1892–1894 рр., у львівських журналах опублікував А. Кралицький. Із 1892 року збереглися записи казок, які зібрали учителі народних шкіл Георгій Боднар, Іван Мигалко, Стефан Марина та Ілько Калиняк (у 1981 році видавництво “Карпати” опублікувало їх у збірнику “Дерев’яне чудо”). 1893 року з’являється в Ужгороді “Хрестоматія церковно-славянських и угро-руських літературних пам’яток с прибавлением угро-руських народних сказок на подлинных наречиях. Составил Евгений Сабов”, до якої увійшло 15 казок. Іван Верхратський влітку 1897 року опублікував (як мовні зразки) 53 казкові сюжети, записані на Закарпатті.

Особливе значення у вивченні народної казки Закарпаття має визначний український фольклорист-етнограф, член Наукового товариства ім. Шевченка Володимир Михайлович Гнатюк (1871–1926). Впродовж 1895–1903 р.р. він здійснив декілька фольклорно-етнографічних експедицій у закарпатські землі, де зібрав матеріали, які лягли в основу шеститомника “Етнографічні матеріали з Угорської Русі” (1898–1912), що містить 480 казок, із яких 148 – із території теперішньої Закарпатської області. Лише у 2001 році його записи побачили світ у видавництві “Карпати” у збірнику “Казки Закарпаття”.

На початку ХХ ст. у місті Мукачево розпочинає свою діяльність Етнографічне товариство Підкарпатської Русі. 1930 року вийшла збірка “Прикарпатські казки”, укладена педагогом Борисом Мартиновичем. У книзі

Івана Панькевича “Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей” (Прага, 1938) також бачимо кілька народних казок Закарпаття. У міжвоєнний період вийшли невеличкі збірники казок, зібраних Гренджою-Донським та Олександром Маркушем (“Подкарпатські народні казки”). У другій половині ХХ ст. розпочинається активна робота з вивчення фольклорної спадщини українських Карпат (експедиції Академії наук СРСР та Академії наук УРСР, Московського, Київського, Львівського та Ужгородського університетів).

Надзвичайно важливою для історії вивчення закарпатської казки є праця Петра Лінтура (1909–1969), який записав 1800 казкових сюжетів від вісімдесяти закарпатських народних оповідачів. Петро Лінтур уклав такі збірки казок: “Закарпатські казки Андрія Калина” (1955), “Майстер Іванко” (1960), “Казки зелених гір” (1965), “Як чоловік відьму підкував, а кішку вчив працювати” (1966), “Три золоті слова” (1968), “Дідо-всевідо” (1969). До своїх книг Лінтур готував передмови, які ознайомлювали з біографіями оповідачів, і розкривали сюжетні та художні особливості творів.

Більше тридцяти років займався вивченням казок Буковини, Закарпаття, Бойківщини та Гуцульщини Микола Зінчук (1925–2012). Зібрана, упорядкована та літературно опрацьована дослідником збірка “Українські народні казки” у 40 томах є унікальним явищем не лише в українській, а й у світовій фольклористиці. Казки Закарпаття, записані на межі ХХ–ХХІ ст. – це 18–23-й томи цієї грандіозної роботи. Цікавою є і його фольклорна збірка “З невичерпної криниці: Казки Українських Карпат”.

Сьогодні закарпатський фольклор досліджується не так настійливо, як у попередні роки. 2012 року вийшла друком збірка народних казок “77 держава”, записаних письменниками Оленою Мейсарош та Володимиром Фединишенцем у 60-ті роки ХХ ст. у верховинському селі Репинне. Вивченню закарпатських народних казок присвячено і ряд робіт Лесі Мушкетик (“Збирання та публікація казкової прози Закарпаття”, “Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців”, “Світ людських бажань у народній казці українських Карпат” та ін.).

З небагатьох сучасних дослідників особливо вирізняються Сенько Іван Михайлович та Хланта Іван Васильович. Іван Сенько – відомий літературознавець, фольклорист, популяризатор доробку Петра Лінтура. Він включив казки Закарпаття до своїх збірок “Біля райських воріт: Збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат” (1980), “Ходили опришки” (2000), “І завтра сонце зійде. Казки і притчі” (2000), “Чарівна торба: Українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів’я, записані від М. Шопляка-Козака” (1988). Іван Хланта упродовж чотирьох десятиліть записав та видав декілька збірок народних казок: “Казки Карпат. Українські народні Казки” (1989), “Розумниця” (1992), “Мамине серце. Українські народні героїкофантастичні Казки” (1993), “Казкар. Народні казки Українських Карпат” (1996), “Казки Карпат про тварин” (2008). Дослідник планує видати чотири томники народних казок карпатського регіону. Історії вивчення закарпатських казок присвячено його книги “Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття” (2001) та “Народні казки Закарпаття у записах Петра Лінтура” (2007).

Література

1. Возняк Т. Феномен Закарпаття / Т. Возняк // Незалежний культурологічний часопис “Ї”. – 2006. – № 44. – С. 2–3.
2. Гнатюк І.В. Казки Закарпаття / І.В. Гнатюк ; [упоряд., підг. текстів, вст. ст., прим. та словн. І. Хланти]. – Ужгород, 2001. – 382 с.
3. Лінтур П.В. Казкарі Закарпаття і їх репертуар : [післямова] / П.В. Лінтур // Зачаровані казкою. – Ужгород : Карпати, 1984. – С. 496–511.